

אוניברסיטת תל-אביב

האגף לקשרי חוץ

ערב עיון

לאמנון בן נתן ז"ל

8.1.2004

תמלול בע"מ

אוניברסיטת תל אביב - האגף לקשרי חוץ

עבר לזכרו של אמנון בן-נתן 8.1.2004

פרופ' צוקרמן: ערב טוב, אני מתכבד כמדי שנה לפתוח את ערב העיון שאנחנו מקיימים כבר הרבה שנים לזכרו של אמנון בן נתן, שנפל במלחמת יום הכיפורים. בית הספר לכלכלה מקיים את האירוע הזה מדי שנה, בזמן הזה, ומשתדל לבחור נושאים שהם נושאים שיש להם נגיעה לכלכלה ולאקטואליה של אותו הזמן. לצערנו, האקטואליה של היום כוללת את המילה "טרור". על זה נדבר אחר כך. אני מתכבד להזמין את מר אשר בן נתן לפתוח את הערב. בבקשה.

מר בן נתן: משפחתי היקרה, חברי הפאנל, ידידי וקהל נכבד. זו הפעם ה- 27 שאנחנו מקיימים את הטקס הזה וזו שנת השלושים למלחמת יום הכיפורים, ועל כן החלטתי לפתוח הערב במספר מילים. עברו גם שלושים שנה מאז שנפטר דוד בן גוריון, שלו הוא היה עומד בראש המדינה – לא הייתה מלחמת יום הכיפורים. אותה מלחמה ששינתה את פניה ואת אופייה של מדינת ישראל, ולא דווקא לטובה. בננו אמנון, ז"ל, היה תלמיד באוניברסיטת ירושלים, שם גר עם אשתו נעמי, לאחר שהוא גמר את שירותו בצבא בחיל השריון כקצין. הוא היה בחור עם יושר פנימי, בחור עם עקרונות שלא ידע פשרות, והוא לא אהב את השירות הצבאי, בגלל שלא סבל את היהירות ואת ההתנשאות של כמה מהמפקדים. זה לא מנע את העובדה שהיה קצין מצטיין, אהוב על החיילים שלו שהעריצו אותו ושאתם לחם במלחמת יום ההתשה.

ביום הכיפורים היה בין הראשונים שקישרו אותו למפקדה והטילו עליו לגייס את הצוות שלו, והוא היה גם בין הראשונים שיצא עמם באוטובוס למחנה יפתח בגליל העליון. ומאז לא שמענו דבר. היו ימים רבים של חרדה, אשתי ואני בפאריז, ניסינו לדעת מה קרה, דיברנו עם נעמי אשתו, שהיא גם לא ידעה והיא עבדה בטלוויזיה

תמלול בע"מ

אוניברסיטת תל אביב - האגף לקשרי חוץ

עבר לזכרו של אמנון בן-נתן 8.1.2004

הגרמנית ויצא לה להיות בגולן. בדקו את הרשימות של הפצועים ושל ההרוגים ולא מצאו את שמו, כי גופתו נמצאה ימים רבים לאחר מכן, בשדה. גם זו אחת התופעות של המלחמה הזו.

אנחנו הרבה זמן לא ידענו בדיוק מה קרה, כי איכשהו בכל הפרסומים, הדו"חות, המאמרים – לא הופיע שום דבר על אותו הקרב שידענו שהתנהל ובו הוא נפל. את הידיעה הראשונה קיבלנו מהנהג של הטנק שלו, שהיה היחידי שנשאר בחיים. ממנו לא יכלנו להציל הרבה. עד שבימים אלה קראתי את ספרו של אורי אור, ושם לראשונה למדתי דברים שלא ידעתי.

אורי אור מתאר את האנדרמולסיה ששררה במחנה, הוא כותב שהכלים לא היו מוכנים למלחמה. זאת אומרת, לא רק שהייתה קונספציה שלא תהיה מלחמה, אלא גם לא הכינו את הכלים למלחמה אפשרית. הטנקים היו היסטוריונים ישנים, עדיין עם מנועי בנזין במקום סולר, אלו שנדלקים מהר מאוד. הגיר היה עדיין גיר רגיל עם הרבה תקלות. ולא היה תיאום כוונות, דבר שגם אי אפשר לבצע בלילה.

כשאורי אור הגיע למחנה, אף אחד לא היה שם. כשהוא הגיע למעלה וראה את רפול, אז הוא שמע שהפלוגה שאמנון היה שייך אליה, שהייתה מורכבת משתי מחלקות – המחלקה שלו הייתה הראשונה שנשלחה ממחנה נאפח לקראת המחצבות.

ולא ידעו מה יהיה שם, כי הייתה ידיעה מוטעית כאילו המלחמה תתחיל בשעה שש בערב, בכוונה או לא בכוונה, אבל למעשה המלחמה החלה בשעה שתיים וחצי אחר הצהרים. זאת אומרת, שבאותו הזמן החלו לנוע טנקים סורים חדישים לכיוון נאפח, בכוונה

תמלול בע"מ

אוניברסיטת תל אביב - האגף לקשרי חוץ

עבר לזכרו של אמנון בן-נתן 8.1.2004

להגיע לגשר בנות יעקב ולרדת למטה. אולם, כששלחו את המחלקה של אמנון לראשונה לצאת למחצבה, לא ידעו מה מחכה להם. כל תשעת הטנקים נהרסו וכמעט שאף אחד לא נשאר בחיים. אבל הם הצליחו לבלום את ההתקפה הראשונה, עד שהתארגנו כוחות שאחר כך מנעו את כיבוש נאפח. לולא הבלימה הזו, הטנקים היו יורדים למטה. כל אלו התוצאות של מלחמת יום הכיפורים.

זיכרונם בזיכרוננו אמנון עוד חי, וכפי שכתב יהודה עמיחי: "בכל לילה מזמזמת הזכירה כמנוע בגן. ביום לא שומעים, אבל ישנם כאלה ששומעים, ששומעים גם בכל יום". אומרים שהוא היה צעיר ואנחנו הזדקנו, היינו מעדיפים להזדקן איתו יחד.

אומרים שהייתה תוצאה אחת ממלחמת יום הכיפורים וזה השלום עם מצרים. אבל במחיר ששילמנו בשלום הזה, החזרנו את כל סיני עד הגרגיר חול האחרון, המחיר זה יכלנו להשיג את השלום כבר לפני זה ללא מלחמה ואני שואל האם זה יכול להיות גם הלקח לעתיד. כרגע אני מבקש מהמשוררות רבקה וסמן בן חיים לקרוא שיר קטן.

גב' וסמן בן חיים: אמנון, הזמן שמקרב ומנחם, הזמן שמלמד כיצד לבכות ולחבק ולהקשיב ללא מילה, לחוש קרבה כמו לראות ולאהוב ללא גבולות, מדי שנה יותר עד כלות. לחיות כמו שתיל צעיר עם עץ עבות, בלי נגיעה, ללא מילה, אך באותם השורשים יחדיו חיים.

פרופ' צוקרמן: נעבור לחלק המקצועי יותר של הערב, שהוא, לצערנו, עוסק בדברים שקשורים במידה מסוימת למלחמות שהיו. אנחנו היום נגדיש את הזמן הקצר יחסית שהוקצה לנושא, לשני נושאים. הראשון, הוא ההשפעות המאקרו כלכליות של טרור בקונטקסט הכללי, אבל עם יישום בישראל. את הנושא הזה יציג פרופ' דני

תמלול בע"מ

אוניברסיטת תל אביב - האגף לקשרי חוץ

עבר לזכרו של אמנון בן-נתן 8.1.2004

צידון מביה"ס לכלכלה, תחת הכותרת: "טרור, סכנת חיים וביצועי המשק".

לאחריו, פרופ' מנואל טרכטנברג יציג שיקולים של איך להקצות את המשאבים המוגבלים בתחום של פיתוח ושל התגוננות בפני טרור, האם לעשות את זה בצורה אקטיבית יותר או פסיבית יותר. איזה חלק להעביר לצורה הפסיבית, כמו שמירות על בתי קפה ואיזה חלק בצורה של לפתח אמצעי לחימה ואמצעים אחרים שיעבירו את המלחמה למוקדי הטרור.

לפני שאני מעביר את רשות הדיבור לשני הדוברים, שאגב – הדברים שיאמרו פה מבוססים על עבודות שהם עשו והם ינסו לתמצת את הלקחים המרכזיים מהעבודות האלו, אני רוצה להגיד שבשנתיים האחרונות, בעקבות מה שקרה במגדלי התאומים, התחיל להתפתח עניין אקדמי בהשפעות של טרור. אני נכחתי בעצמי בשתי ועידות לפחות שהתקיימו בארה"ב, שבהם הוקדשו ועידות שלמות עם מספר ניכר של מאמרים לאספקטים שונים של הטרור.

אנחנו כמובן מרוכזים בנושא הישראלי, שהוא קרוב אלינו הביתה, אבל יש גם אנשים מבחוץ שמתעניינים בנושא הזה, לא רק מתוך התעניינות בישראל, אלא אולי בעיקר הם רוצים לראות אילו לקחים הם יכולים להפיק לגבי מה שעלול לקרות אצלם. אם כן, אני רוצה לבקש את פרופ' דני צידון לפתוח.

ערב טוב. משפחת בן נתן, אורחים נכבדים. אני בשנה וחצי האחרונות די רגיל, התרגלתי, לעסוק בקשר בין כלכלה לטרור, וכשאלכס ביקש ממני לדבר בערב, כמובן הסכמתי, כי אנחנו רגילים להסכים לכל מה שאלכס מבקש ולא חשבתי כמה קשה

פרופ' צידון:

תמלול בע"מ

אוניברסיטת תל אביב - האגף לקשרי חוץ

עבר לזכרו של אמנון בן-נתן 8.1.2004

דווקא בערב כזה שמזכיר לכולנו שלושים שנה למלחמת יום כפור לעסוק בנושא הזה.

חלק מהדברים שאני אומר כאן וודאי לא יהיו נעימים, ומתקשרים בחלקם לשולי הדברים של מה אפשר ומה לא אפשר לעשות, ומה צריך ומה לא. הדברים מבוססים בחלקם על עבודה שעשיתי, ובחלקם על עבודה קודמת-ראשונית שעשיתי, ואני אנסה להרחיב את היריעה מעבר לגישה הכלכלית הטהורה.

אני חושב שהעיסוק בכלכלה ובטרור לא דורש הקדמה במדינת ישראל. אנחנו נמצאים שלוש שנים בעימות, שחלק מהאנשים קוראים לו, אולי בטעות, עימות בעצימות נמוכה, כאשר המאפיין המרכזי שלו הוא השימוש האינטנסיבי בנשק הטרור. התוצאות המרכזיות שלו הוא פגיעה קשה בתוצר, צמיחה שלילית של המשק הישראלי לאורך שנים, שינוי בהתנהגות הפרטים, שינוי בדפוסי החיים של כל אחד מאיתנו, שינוי שיש לו השפעות על איך שהכלכלה שלנו נראית והפרטה חלקית של ההוצאה הביטחונית.

אני רוצה לדבר הערב על כל אחד מהמרכיבים הללו ולהגיד שכל אחד שמדבר על הקצאת מקורות ומשאבים בשנים האלו, חייב להתייחס לעובדות האלה ולקחת אותם כנתון, להבין מה היקפן ולהביא אותם החשבון בקבלת החלטות, דבר שנעשה מאוחר מדי ומעט מדי.

מה הם המאפיינים המרכזיים של העימות שאליהם אני רוצה להתייחס אליהם? הדבר הראשון שמאפיין את העימות הזו, בניגוד לעימותים קודמים, זה שהאיום הזה הוא ישיר על האוכלוסייה האזרחית והוא מתמשך, אנחנו חווים אותו מדי חודש, החודשים עוברים והשנים עוברות, והאיום הזה שומר על רמה

תמלול בע"מ

אוניברסיטת תל אביב - האגף לקשרי חוץ

עבר לזכרו של אמנון בן-נתן 8.1.2004

אחידה ורציפה של איום. בעצם, לא היה איום מתמשך כל כך ממלחמת העצמאות, שאותה אפשר להתחיל קצת קודם ולגמור קצת אחר כך, אבל מתקופת קום המדינה – הגלים של המלחמות היו יותר קצרים.

הדבר השני שמאפיין את העימות הזו, זה שהעימות הזה נעשה פרטי ואישי ופוגש את חלקנו באופן ישיר. אנחנו היינו רגילים לחשוב על עצמנו כחיילים וכאזרחים והיינו רגילים לחשוב על החיילים שנמצאים בסכנה, או על האזרחים שבאיזה שהוא מקום נמצאים בסכנה קיומית. אנחנו רגילים לחשוב על הצבא כקיר מפריד, ולא כך הוא באיום הטרור אשר מגיע אלינו ישירות ללא תיווך. תמיד הייתה סכנה קיומית על מדינת ישראל, מעולם היא לא נעלמה, אבל היא הייתה באיזה שהוא מקום סכנה של הקו השני. היום, הטרור מביא את האיום ישר לפתח ביתנו.

כתוצאה מהטרור וכתוצאה מההתמודדות עם הטרור, אי הוודאות האישית גדלה מאוד. זאת אומרת, אנשים יוצאים מהבית, הם לא מתי יגיעו לעבודה כי יש מחסומים ולא יודעים מה יקרה במשך היום ולא יודעים אם תהיה פיגוע ומה תהיה תגובת הסביבה, והדברים האלו הגבילו מאוד את אי הוודאות האישית.

הדבר האחרון זה שהעימות לא פוגע בכלום באופן שווה. העימות פוגע בעיקר באוכלוסיות החלשות במדינת ישראל, הם עיקר הנפגעים של הטרור, כי מטרת הטרור עד היום הייתה לפגוע באוכלוסייה, על מנת להפחיד אותה ולהשליט את הטרור, והאוכלוסייה המרוכזת בקבוצת גדולות ופגיעות היא האוכלוסייה הענייה, ואפשר להסתכל על הטרור כעל מנגנון ניסוי רגרסיבי –

תמלול בע"מ

אוניברסיטת תל אביב - האגף לקשרי חוץ

עבר לזכרו של אמנון בן-נתן 8.1.2004

האוכלוסייה הענייה משלמת מחיר כבדש יותר מהאוכלוסייה המבוססת.

כמה מאפיינים של הניתוח הכלכלי: אני מתייחס לעימות הזה כאל עימות מתמשך, ברור שמה שיביא אותו לסיומו זה רק פוליטיקה ואני, ככלכלן, לוקח את הפוליטיקה כחיצונית לתהליך שאני מתאר, בשלב זה. כלומר, הניתוח הכלכלי שלי בנוי בשלב זה שכל עוד לא ימצא פתרון פוליטי – תימשך הפגיעה הכלכלית מהטרור, ואחר כך נדבר על מסקנות אופרטיביות.

דבר אחד חשוב, וקשור לנושא התקציב שעבר לאחרונה – כאשר מסכימים להנחה שטרור הוא משהו שישאר איתנו עד אשר יבוא שינוי פוליטי, חשוב מאוד, במיוחד לכלכלנים, לזכור כי לא ניתן להפעיל מדיניות מרחיבה כנגד הטרור, זו הייתה הגישה של הממשלה הקודמת וזו הייתה טעות שהביאה את המשק הישראלי לעברי פי פחת, והממשלה הנוכחית – לפחות במלל – מבינה את הדברים, ופחות בטוח שהיא מיישמת את מה שהיא מבינה במלל. במילים פשוטות, בתקופות בהן המצב גרוע הרבה זמן, לא ניתן להרחיב את הגירעון כדי לצאת מהעמק בו אנו נמצאים.

מה הדילמה שעומדת בפני מי שרוצה לעשות את הדיון הזה? הדילמה הכלכלית-ביטחונית היא פשוטה: אנחנו חייבים ביטחון כדי לקיים כלכלה, לא ניתן לחשוב על כלכלה שמתנהלת, על פי חוקי הכלכלה, מבלי שתהיה רמת ביטחון סבירה לנאשים שצריכים לקיים אותה. הדבר השני, הביטחון דורש משאבים רבים שלא כולם יבוא מתוך הצריכה הציבורית.

כלומר, מצד אחד, בלי ביטחון אי אפשר לקיים כלכלה ומצד שני, הביטחון דורש משאבים רבים. אם אנחנו לא נשתלט על אי

תמלול בע"מ

אוניברסיטת תל אביב - האגף לקשרי חוץ

עבר לזכרו של אמנון בן-נתן 8.1.2004

הביטחון והתוצר יקטן – יהיו לנו מעט משאבים ולא נוכל לשמור על הביטחון ולכן, אנחנו חייבים למצוא את שיווי המשקל הנכון, שהוא בין כמה להוציא ובין כמה להשאיר לפרטים לצורך, וזו בעצם הדילמה היסודית של כל מי שעוסק בשאלה הזו.

פרופ' אקשטיין ואני עשינו ניתוח כלכלי של הדברים האלה, שלא אכנס לפרטיו אבל אני רוצה לדבר מעט על מה יוצא מהדברים האלה ואחר כך להראות מספר היבטים של העובדות.

לסיכום, אם אני אסתכל על סיכום בסדר גודל של ההערכה הכוללת שלנו לפגיעת הטרור בכלכלה הישראלית, היא סדר גודל של 10 אחוזי תוצר. זאת אומרת, אלמלא הטרור בלבד – התוצר בישראל היה גבוה ב- 10 אחוזים וזה הרבה מאוד.

נשאלת השאלה האם האומדנים האלה סבירים, התשובה היא שלפחות על פי התחושות שלנו הם סבירים, קשה לדעת, אבל כשאנחנו משווים את עצמנו למקומות אחרים בעולם שהחלו להתבונן בשאלה הזו גם, המספרים נשארים באותו סדר גודל, גם נתונים שאפשר לקבל כאינדיקציות מאומדנים משוק ההון הם מדברים על אותו סדר גודל, והתחושה של ירידה של כ- 10 אחוזי תוצר, הולכת ומתחזקת ככל שחולף הזמן ואנחנו עושים עוד ועוד בדיקות יותר ויותר מתוחכמות. הפגיעה הזו היא המצטברת.

הדבר האחרון, שלא קשור ישירות לעבודה שעשינו, אלא למשהו אחר שעשיתי בעבר – זה שרואים בפירוש שפגיעת הטרור אינה זהה בכל שכבות האוכלוסייה. שכבות האוכלוסייה משנות את התנהגותן מחד, וקונות ביטחון מאידך.

איך הדברים האלה השפיעו בסופו של דבר? יש כאן שקף עם דיווח בנק ישראל על העובדות. מצד אחד רואים את השנים

תמלול בע"מ

אוניברסיטת תל אביב - האגף לקשרי חוץ

עבר לזכרו של אמנון בן-נתן 8.1.2004

2003-2002-2001, זה שקף ותיק יחסית ואולי יותר מכל – הקו האדום שמייצג מגמות מראה לנו לאן אנחנו הולכים. תמונה אחרת על אותם דברים זה השקף הבא, שם אתם רואים את התוצר לנפש במדינת ישראל לחלק לתוצר לנפש בארצות הברית, בפרספקטיבה היסטורית ארוכת טווח משנת 1950 ועד היום. הקו האדום מתאר את הכיוון הכללי, את המגמה. מה שאתם רואים קשור לדברים שאמר מר בן נתן בהקדמה – שנת 1973 הייתה שנת שבר בכלכלה הישראלית, מאז הפסקנו להתקרב לארצות הברית ובמונחים – משנת 1950 ועד שנת 1973 בערך התקרבונו לרמת החיים בארה"ב ומאותו רגע התהליך הזה נעצר, ונשאר עם עליות וירידות פחות או יותר קבוע עד התחלת פיגועי הטרור - ומאז אנחנו בירידה מתמדת. המשק הישראלי ביחס לאמריקאי הולך ומאבד גובה, ואנחנו היום במצב בו היינו בסוף שנות ה-60' -תחילת שנות ה-70'. במובנים של ההשוואה שלנו מול האלטרנטיבה הבולטת שיש לאנשים שהם ברי יכולות – אנחנו איבדנו בערך כשלושים שנה בחמש או שש שנים האחרונות. אלו מובנים יחסיים ואנשים יכולים להגיד שהיחסיות הזו לא מעניינת אותם, אבל אם תשלבו את זה עם מגמות כלליות בחברה הישראלית, אני חושב שהרוב פה יסכימו איתי שלומר שהציונות התחזקה בשנים האלה תהיה אמירה קצת מופרכת ולכן אין ספק שמול האלטרנטיבות אנחנו צריכים לבחון את עצמנו בקפדנות והמצב לא נראה טוב. זה תיאור המציאות כפי שהוא עולה מהנתונים, בשביל זה לא צריך עבודה מחקרית ולא צריך לחשוב יותר מדי אלא רק לקחת את הנתונים ולצייר אותם.

תמלול בע"מ

אוניברסיטת תל אביב - האגף לקשרי חוץ

עבר לזכרו של אמנון בן-נתן 8.1.2004

על בסיס הנתונים האלה אנחנו עשינו ניתוחים מורכבים, אבל הדבר החשוב שיוצא מהניתוחים האלה ואני רוצה לדבר עליו, זה לגבי מסקנות המדיניות. המסקנה הראשונה היא שעול או תקציב הביטחון, אבל זה לא רק תקציב הביטחון משום שזה התקציב שמוצא על הביטחון, שלא כולו בתקציב הביטחון, ביחס לתוצר – יגדל והוא ימשיך להיות גדול יותר כל עוד אנחנו נהיה במצב של אי ביטחון. הגידול הזה בתקציב, השקעת המשאבים והגברת הביטחון במדינת ישראל – לא יכסו על התדרדרות הביטחון. זאת אומרת, אנחנו מוציאים חלק יותר גדול מהתוצר על הביטחון, אבל רמת הביטחון שאליה אנחנו נגיע – תהא נמוכה מרמת הביטחון שהייתה לנו קודם לטרור.

כתוצאה מזה שרמת הביטחון נמוכה יותר בסופו של דבר, אחרי שהממשלה משקיעה בביטחון, כתוצאה – האנשים עדיין ירגישו פחות בטוחים והכלכלה לא תמשיך לגדול כמו שהיא גדלה קודם לטרור. השאלה האם היא תקטן ממש או תעצור או תעמוד במקום היא שאלה שנשגבה מיכולתנו לאמוד מעבר לטווח המאוד מאוד קרוב, אבל המסקנות האלה הן מסקנות חזקות שקשה לערער אותן על ידי זה שמערערים נקודה כזו או אחרת בדיון.

לסיכום, אנחנו נוציא יותר על ביטחון, אני מקווה שנוציא נכון על ביטחון, אבל לאחר ההוצאה הביטחונית הגדולה אנחנו נהיה יותר עניין והמדינה תצמח בקצב יותר איטי.

אחת המסקנות החשובות שעולות מהניתוח הזה, זה כאשר אנחנו עוסקים בבעיית הטרור, בניגוד לבעיות ביטחון רגילות – הרבה יותר קל לעשות ניתוחים של עלות תועלת. כל מי שמכיר את תורת הביטחון יודע שלעשות ניתוח עלות תועלת במונחי תורת הביטחון

תמלול בע"מ

אוניברסיטת תל אביב - האגף לקשרי חוץ

עבר לזכרו של אמנון בן-נתן 8.1.2004

הכללית זה כמעט בלתי אפשרי. אם הצלחנו מאוד והשקענו השקעה טובה במשהו – לא תהיה מלחמה. לא תהיה מלחמה, אנחנו לא יכולים למדוד עלות של אי מלחמה, וזו הרי המטרה העיקרית ברוב ההשקעה בביטחון.

לעומת זאת, הטרור מאפשר לנו לבחון את הדברים אחת-לאחת. הוא קיים, הוא מכה, הוא מקטין את התוצר ואנחנו יודעים למדוד בכמה הוא מקטין את התוצר, ולכן אם אנחנו יודעים להקטין אותו, אנחנו יודעים להגיד בכמה התוצר יגדל. בזה הטרור הוא דבר ייחודי בהקשר של תורת הביטחון, ולכן במקום הזה תורת הביטחון צריכה להישען על הקשר בין הביטחון לכלכלה.

אנחנו במקום אחר הסתכלנו על ההשלכות שיש לגדר ההפרדה, כשאנחנו עשינו את זה לא התכוונו למה שנעשה בפועל, ומה שנעשה בפועל – היעילות שלו תהיה בוודאי פחותה ממה שאפשר היה אחרת והעלות שלו תהיה יותר יקרה והראינו בניתוח עלות תועלת פשוט, שהפרויקט הזה הוא כנראה פרויקט התשתית הכי חשוב במדינת ישראל. זה סוג הדברים שאפשר לעשות אחרי שעושים את הניתוח הזה.

מהם המרכיבים היסודיים שמוליכים למסקנות האלה? יש שלושה מרכיבים. אנחנו חושבים שהמרכיב היסודי הוא בשינוי ההסתברויות ובאי הוודאות שהיא מכניסה לחיי הפרט, והיא קיימת בשלושה אפיקים מרכזיים: אנשים מפחדים שפגעו וימותו, שיפצעו ומפגיעה ברכוש. שלושת המרכיבים אפשר לקרוא להם עלייה באי הוודאות האישית, וזה גורם לאנשים להעריך את העתיד כפחות חשוב ביחס להווה.

תמלול בע"מ

אוניברסיטת תל אביב - האגף לקשרי חוץ

עבר לזכרו של אמנון בן-נתן 8.1.2004

שהרי, אם אנחנו שמים עץ בקרקע ולא יודעים אם אנחנו נהיה לידו כשהפירות יבשילו, הוא שווה לנו פחות מעץ שאנחנו יודעים בוודאות לידו כשהפירות יבשילו. באופן כללי הדבר הזה מתארגן להחלטה הכלכלית והיא מוליכה לזה שהפרט, כתוצאה מאובדן הביטחון, נעשה עני יותר.

הוא נעשה עני יותר פעמיים לכאורה, פעם אחת כי הוא מסתכל על העתיד בחשש גדול יותר, הוא מסתכל על העתיד ורואה אותו פחות ברור לפניו. והדבר השני הוא שהוא נעשה עני יותר כתוצאה מזה שהוא רואה שהעתיד לא ברור, הוא משקיע פחות ויש פחות פירות לקטוף מהעץ.

אני אסיים בזה שאומר שעליית אי הביטחון מקטינה את התצרוכת, את השקעות ובסופו של דבר, מאחר והתוצר מורכב מתצרוכות והשקעות – הוא קטן גם כן. אני רוצה לעבור למה קרה ומה צפוי בנתונים. אני רוצה להתמקד בשנים האחרונות.

יש מולכם שקף של לוח שנעשה בבנק ישראל, לבנק ישראל היו שני אומדנים – האופטימי והפסימי, המציאות, למי שהסתכל על נתוני 2003, קרובה כמעט במדויק למציאות הפסימית. הערכת היתר שהייתה במדינת ישראל לגבי 2003 התבדתה והתוצאות, כמו שראינו אותם, מכות בנו.

אני רוצה להראות שקף שהוא תוצאה של העבודה המשותפת שלי עם פרופ' אקשטיין, מה שאתם רואים זה את מה שהיה התוצר הישראלי לנפש עד הרבעון הראשון של 2003. אנחנו עשינו תרגיל ואמרנו נניח שהיינו עומדים בשנת 2000, מה היינו יודעים להגיד על המשק הישראלי.

תמלול בע"מ

אוניברסיטת תל אביב - האגף לקשרי חוץ

עבר לזכרו של אמנון בן-נתן 8.1.2004

התשובה היא שאם היינו עומדים בשנת 2000 והיינו חושבים שלא תהיה אינתיפדה ושום דבר לא יקרה – היינו הולכים על המסלול שכאן הוא סגול – עלילה תלולה, זה משקף את המשק הישראלי בשיטות עבודתו, אשר אנחנו מתעלמים מקיומו של הטרור. בפועל, המציאות הייתה מאוד שונה בין הקו הסגול לכחול.

מה ההבדל? אם אנחנו מכניסים את השפעת הטרור, ולא אפרט כרגע כיצד אנחנו עושים את זה, לתוך המשוואה – אנחנו מקבלים את הקו האדום. הקו הסגול זה לא מה שהמשק הישראלי היה עושה אם הוא היה משתפר – זה מה שהמשק הישראלי היה עושה אם שום דבר טוב לא היה קורה אבל לא היה מגיע הטרור. יכול להיות שהוא יכול לעשות יותר טוב מזה, אבל לא בזה עסקינן, אם היינו עוזבים אותו לנפשו, אם היו עוזבים אותנו לנפשנו היינו על הסגול.

המציאות היא על הקו הכחול והקו האדום הוא קו, אנחנו ניסינו לשחזר את ההבדל דרך הוספת השפעת הטרור. בפועל הטרור לא כולל רק את הטרור עצמו, אלא הוא כולל את כל מה שנילווה אליו ומסביר את תקיעתו של המשק הישראלי באופן כמעט מוחלט.

מה צפוי לאחר בדיקת העבר? מה שצפוי היה שלולא הטרור המשק היה גדל עם הקו הסגול, ואם הטרור יימשך במתכונתו החמורה של שנת 2003 – הטרור היה ממשיך לרדת בעוד מספר נקודות אחוז. אנחנו קיבלנו את ההתייצבות ברבעון האחרון, כתוצאה מזה שבפועל רמת הטרור הייתה יותר נמוכה. פה, כשעשינו את החישוב הנחנו שהטרור יישמר ברמתו.

הפער בין הסגול לאדום זה הפער של השפעת הטרור על התחזיות העתידיות. לכל אחד יש את התחזיות שלו ואני בוודאי

תמלול בע"מ

אוניברסיטת תל אביב - האגף לקשרי חוץ

עבר לזכרו של אמנון בן-נתן 8.1.2004

לא מומחה לתחזיות ולא רוצה להגיד שאלו התחזיות הכי טובות של המשק הישראלי. מה שחשוב היה להראות את הפער בין הקו הסגול לקו האדום.

עוד דבר אחד, אבל לפני כן אני רוצה לסכם מה נאמר עד פה: אמרנו שההשפעה המרכזית של הטרור היא על אי הוודאות בחיי הפרט, ובנבדל ממלחמות זה אי וודאות של חיי הפרט שיושבת על פתח דלתו ולכן משפיעה על התנהגותו הכלכלית במספר אפיקים, אפשר לתמצת את זה להחלטותיו הכלכליות.

כשאדם הוא מחליט החלטות שונות, הוא מקבל תוצאה כלכלית שונה והתוצאה הכלכלית השונה הופכת את הכלכלה להיות עניה יותר. זו השורה התחתונה של הדברים והמספרים והאומדנים מדברים בעד עצמם.

מילה אחת על חלוקת הנטל – בדרך כלל אנחנו אוהבים להתעלם ממנו אבל הוא חשוב. מידת החשיפה לטרור מושפעת מכמה נתונים: הראשון – הרגלים, אנשים שיוצאים יותר, נוסעים יותר, הולכים לבלות הם אנשים שצפויים להיפגע יותר מאלה שיושבים בבית. הדבר השני שמשפיע זה התגובה. זאת אומרת, אני יכול להיות בעל הרגלים מסוימים אבל אני יכול לשנות אותם אם הם אכן ברי שינוי, במושגים של הכלכלה – במקרה שבו עלות השינוי לא גבוהה מדי ביחס להכנסתי, למשל המעבר בין שימוש באוטובוסים לשימוש במוניות. הדבר השלישי הוא שינוי גיאוגרפי של ההרגלים, גם הוא ישפיע באותה מידה.

אני רוצה להראות שקף אחד שמשקף את כל מה שאני אומר. כאן ניתן לראות סיכום נתונים שהיו לנו על הרוגים בשנתיים הראשונות של האינתיפדה, ומה שרואים פה זה דבר שאנחנו

תמלול בע"מ

אוניברסיטת תל אביב - האגף לקשרי חוץ

עבר לזכרו של אמנון בן-נתן 8.1.2004

צריכים לחשוב עליו יום יום. בתחילת האינתיפדה – קרב הנפגעים מאוכלוסיית הבוגרים, מעל גיל 27, שחילקנו למשכילים ולא משכילים – בחלק הראשון של האינתיפדה הפגיעה הייתה פחות או יותר שווה, זאת אומרת אם המשכילים הם בערך 40 אחוז באוכלוסייה המבוגרת – הם נפגעו בערך 40 אחוז מהפגיעות.

בחלק השני הם נפגעו חצי מגודלם באוכלוסייה, זאת אומרת עיקר הפגיעה עבר לאוכלוסייה הפחות משכילה. המשמעות של הדבר הזה היא בדיוק מה שאני מגדיר "רגרסיבית", כלומר כשמישהו מחליט על פעילות ביטחונית מסוימת ומעדיף אותה על פעילות אחרת, בעצם מפיל מס נוסף על האוכלוסיות החלשות במדינת ישראל, ויש פה אנשים מומחים יותר גדולים ממני להסביר כמה הן חלשות.

הנקודה הזו כל הזמן נעלמת מקובעי המדיניות הציבורית וכל הזמן הנושא הזה עולה לרגע לכותרות ויוצא החוצה. לדוגמא, פעם ראשונה שדיברתי על זה כאשר נצרים עלתה לכותרות בהרבה הקשרים – מי שמחליט לשים גודד שישמור על נצרים על איקס המשפחות שגרות שם ולא לשים אותו בתחנות האוטובוסים בירושלים – עשה החלטה על מס רגרסיבי שאין שני לו במדינת ישראל, שפוגע בעניים ועוזר לקבוצה מצומצמת שגרה במקום אחר. השיקולים האלה עד היום לא נלקחו בחשבון בקביעת המדיניות במדינת ישראל ובזה אנחנו רק מחלישים את כוחנו. תודה רבה.

שאלה מהקהל: - 50:00

דובר: את העובדה שאנחנו נמצאים בתנאי מיתון, הרי בסופו של דבר - - משק, אולי אז צריך לעמוד על זה שהיה צירוף קטלני של - -

תמלול בע"מ

אוניברסיטת תל אביב - האגף לקשרי חוץ

עבר לזכרו של אמנון בן-נתן 8.1.2004

במילים אחרות, האם תפקוד נכון של הממשלה לא היה מביא את המשק. שאלה שניה בקשר לנושא הביטחון – ברור שנושא המלחמה עם עיראק, יש סיכוי טוב שהם ירדו, אולי יש טעם לעשות המרה בין סוג אחד של ביטחון לסוג השני.

פרופ' צידון:

כל אחת מהשאלות האלה, היא נושא לתשובה מאוד ארוכה. אני אענה ממש טלגרפית. אני כל הזמן הזהרתי, כשדיברתי על המשק הישראלי בהתגלגלות הרגילה שלו, לא להגיד שזה המצב שהיה צריך להיות, ובדיוק לדברים האלה התכוונתי. זה נכון שאנחנו את, מה שנקרא בז'רגון פטיש של חמישה קילו על הראש קיבלנו, אחרי שכבר הרביצו לנו בפטיש של קילו. זאת אומרת אנחנו אחרי שנים ארוכות של מיתון, קיבלנו את המכה הזאת על הראש. יחד עם זה, בעמידה שלנו, המיתון נכנס פנימה, כי המיתון מתגלגל הרבה לפני שהתחילה האינתיפאדה, אני לא רוצה להיכנס לדברים. אמרתי שאנחנו מתארים, לא את תהליך המשק הישראלי כמו שהיינו רוצים שהוא יהיה, ומה שאנחנו עושים בעבודה האמפירית, אנחנו מסתכלים על המציאות כמו שהיא. בוודאי שמדיניות יותר נכונה הייתה מעמידה את המשק הישראלי היום במקום לגמרי שונה מפי הפחת שבה הוא נמצא. אני חושב שבעיקר בלטה בשלילה הקולוסאלית המדיניות בשנת '02, שהייתה מדיניות, מה שנקרא, אכזרית לעצמנו, אני חושב שאי אפשר היה לחשוב על מדיניות כלכלית יותר גרועה מהמשק הישראלי ב-'02. אני חושב שבחצי שנה האחרונה יש שיפור כלשהו, לא שאני מסכים עם מה שנעשה, אבל בוודאי מדיניות יותר נכונה הייתה יכולה לעשות אופסט לחלק מהתוצאות הקשות שראינו.

תמלול בע"מ

אוניברסיטת תל אביב - האגף לקשרי חוץ

עבר לזכרו של אמנון בן-נתן 8.1.2004

לגבי תקציב הביטחון, אלף אני לא מומחה לביטחון, מומחים לביטחון בדרך כלל לא אוהבים לשמוע הרצאות של כלכלנים. אין לי ספק, שהיה צריך והיה אפשר לעשות שינויים מהותיים, בעצם כבר לפני כמה שנים, והשינויים האלה לא נעשו, כתוצאה של המבנה הפוליטי והחברתי במדינת ישראל, הם נעשים עכשיו מאוחר מדי, והבעיה הגדולה היא שהשינויים עצמם עולים כסף, זה אני כן מבין, ובזה הצבא צודק. זאת אומרת גם להיפטר מטנקים ולזרוק אותם לזבל, בעצם עולה יותר כסף מאשר להשאיר אותם בימ"ח ולא לעשות כלום. זה הדילמה, שדווקא ברגע הכי קשה של הכלכלה הישראלית, גם צריך לעשות את השינויים האלה, שעצם השינוי, גם אם לטווח הארוך הוא יחסוך הרבה כסף, יש בו עלויות כבדות, וצריך לתזמן אותו נכון. לסיכום, אם יש מישהו שחושב, שאפשר מחר בבוקר להקטין את תקציב הביטחון, כי החזית המזרחית התפרקה, ושזה יקל בשנת '04 על תקציב המדינה, אני חושב שהוא טועה.

פרופ' צוקרמן: אנחנו אולי נשמע את המרצה השני, וניקח שאלות, במידה ויהיה עניין, בסוף. אנחנו נעבור לדובר הבא, פרופ' מנואל טרכטנברג מבית הספר מבית הספר לכלכלה, שידבר על עקרונות להקצאת משאבים למלחמה בטרור. בבקשה עמנואל.

פרופ' טרכטנברג: תודה רבה. ערב טוב למשפחת בן נתן, קהל נכבד. האמת שזה כבוד לי להופיע בערב הזה, שזה מכבר הפך למסורת מאוד יפה ומכובדת. אני חושב שזה אומר משהו על כוחות הנפש של החברה הישראלית, שגם מאירוע טרגי כזה, אנחנו יודעים להפוך אותו למשהו מועיל לחברה, להשכלה וכדומה.

תמלול בע"מ

אוניברסיטת תל אביב - האגף לקשרי חוץ

עבר לזכרו של אמנון בן-נתן 8.1.2004

כמה מילות הקדמה להצגה שאני אציג כאן. אז ראשית כל, אני לא מומחה לטרור, אלא כלכלן, ובתור ישראלי, כל אחד מאיתנו מומחה לטרור, לדאבונו הרב, במידה שלו. ללא ספק יש לנו מודעות מאוד מחודדת לתופעת הטרור, ואם מצרפים לזה כלים כלכליים, ניתן גם לנתח את התופעה. רוב מה שאני אגיד הערב, הם דברים די מובנים מאליהם, אלא מה, שיש טעם אני חושב, להציג אותם בצורה שיטתית ולנסות להפעיל עליהם את הלוגיקה החדה של הכלכלה, גם אם הדברים כאמור ידועים לנו. מה שאני אציג מבוסס על עבודה שעשיתי עבור כנס בארצות הברית, זה לא היה לקהל ישראלי. אז כדי להזכיר לכולנו, תופעת הטרור הפכה לתופעה כלל עולמית, בוודאי בעולם המערבי, יש התעניינות רבה מאוד בתופעה הזאת גם בחו"ל. אני בחרתי להתרכז באספקטים מאוד מסוימים של התופעה. אני לא אדבר על מחקר ופיתוח, שזה היה עיקר העבודה, אני חושב שבקהל הזה הדברים האחרים הם יותר מעניינים.

אם כן, דני עשה חלק מהעבודה בשבילי, אני מודה לו, לא תיאמנו עדויות, היינו אולי צריכים, אבל אתם מייד תראו שחלק מהדברים שאני אציג, דני כבר הזכיר אותם.

מה הם מאפייני איום הטרור. אני רוצה להתייחס למאפיינים האלה, של האיום הנוכחי, הטרור הנוכחי, שלא רק אנחנו חווים, כאמור, אלא גם העולם המערבי כולו, וזאת בניגוד לטרור הקודם ש"התרגלנו אליו", פיגועי התאבדות, וגם כנגד האיומים הקונבנציונליים. אם כן, מה הם המאפיינים האלה. אז קודם כל, חוסר סימטרייה קוטבית, קיצונית, בין הצד התוקף, המפגעים, לבין הקורבנות, הצד המותקף, בהיבטים מסוימים שאני תכף

תמלול בע"מ

אוניברסיטת תל אביב - האגף לקשרי חוץ

עבר לזכרו של אמנון בן-נתן 8.1.2004

אפרט. העובדה שזה איום מתמשך, דני דיבר על זה, ובפרט שזה open ended, ואני עוד פעם אפרט למה הכוונה. התפקיד המרכזי של אי וודאות, מהיבט אחר מזה שדני דיבר עליו. כושר הרתעה מוגבל בהקשר הזה, והפיכת הביטחון ממוצר ציבורי גרידא למוצר מעורב, גם פרטי וגם ציבורי. אז בוא נעבור על הדברים האלה, ואני אנסה לקצר, לאור השעה המאוחרת יחסית. חוסר הסימטרייה כאמור בין המפגעים לבין המותקפים. במה דברים אמורים, קודם כל חוסר סימטרייה קוטבית בתפיסת דרך החיים. גם אצל הטרוריסטים, דרך החיים היא אם בכלל אפסית או אפילו שלילית, כל עוד שאנחנו מתגאים בכך שערך החיים עבורנו הוא ערך עליון, וזה נכון אצלנו וזה נכון בעולם המערבי. זה מביא מחד לפיגועי התאבדות, עוד פעם אני רוצה לציין, פיגועי התאבדות בתור תופעה, זו תופעה די חדשה בהיסטוריה של הטרור. היה טרור, אנחנו חווינו בעצמנו טרור אכזרי, בלא פיגועי התאבדות. אבל כאמור, הפער הזה בתפיסת ערך החיים, מביא את המפגעים לזלזול, אם תרצו, בערך של החיים שלהם עצמם וכמובן של אלה שהם תוקפים. ולהבלגה במכות הנגד, אנחנו הקורבנות של הטרור, אנחנו לא יכולים להחזיר להם כגמולם, מכיוון שאנחנו מכבדים את ערך החיים גם אצלם, ואני מקווה שנמשיך לעשות את זה, אבל זה מטיל מגבלות על היכולת שלנו להתמודד עם התופעה.

הממד השני של החוסר סימטרייה, הוא בזמינות האינפורמציה. דבר מובן מאליו, צריך לציין את זה, כי יש לזה השלכות. אנחנו חיים בחברות מאוד פתוחות, שאינפורמציה היא זמינה לכל, בעולם. בכל מקום בעולם אפשר לדעת מה שקורה אצלנו, את

תמלול בע"מ

אוניברסיטת תל אביב - האגף לקשרי חוץ

עבר לזכרו של אמנון בן-נתן 8.1.2004

המיקום הגיאוגרפי של מתקנים וכולי. כמובן, הצד השני, הצד התוקף, הצד המפגע, פועל בחשאיית מרבית. שוב פעם, אנחנו רוצים לשמר את הפתיחות, אבל יש לזה מחיר.

החוסר סימטרייה בממד השלישי הוא לטובתנו לכאורה, וזה באמצעי לחימה ומקורות וכדומה וכך הלאה. אנחנו חזקים, יש לנו אמצעים מאוד מתוחכמים, אבל שוב פעם, יש מגבלות חמורות מאוד על הצד שלנו והיכולת להפעיל את האמצעים האלה, אנחנו ניגע בזה בהמשך.

השורה התחתונה של חוסר הסימטרייה, זה שהטרור מנצל עד תום את הממדים האלה של חוסר סימטרייה, וכוחו הוא ביכולת לנצל את חוסר הסימטרייה, ולכן הוא הופך לאיום רציני, על אף נחיתותו באמצעים.

הנקודה השניה, היא שהאיום הזה הוא open ended, אין לי תרגום טוב לזה בעברית, מתמשך וכולי. הדברים ידועים, אבל אני רוצה פה לציין כמה נקודות, שבכל זאת ראויות לציון. ראשית כל, חוסר תוכלת של ניצחון מכריע. אני לא צריך להרחיב את הדיבור על כך, אי אפשר לחסל לחלוטין את האויב, שלא כמו במלחמות קונבנציונליות. עוד פעם, אנחנו יודעים על מה מדובר.

הדבר השני הוא, מה האלטרנטיבה לניצחון? האלטרנטיבה היא – אוקי, אז בוא נבוא לקראתם. כן, אם אתה לא יכול להכות בהם, אולי יש דרך אחרת. וכן, גם הדרך הזאת חסומה, או בחלקה לפחות. אולי קל יותר להבין את זה דווקא לא אצלנו, אלא באיום של אל קעידה מול ארצות הברית. האם פעם שמעתם רשימת דרישות מפורטות של אל קעידה כלפי ארצות הברית? לא, לא קיים דבר כזה. כלומר אין תביעות, כי אם אתה נענה לתביעות

תמלול בע"מ

אוניברסיטת תל אביב - האגף לקשרי חוץ

עבר לזכרו של אמנון בן-נתן 8.1.2004

האלה, הטרור הזה יפסק, אין דבר כזה, לא נכתב, לא נאמר. אצלנו אולי כן, אבל עדיין, כאמור, אצלנו היענות מלאה לתביעות יכולה להביא לחיסול עצמי, וכמובן אנחנו לא מוכנים לזה.

הדבר השלישי הוא, שקשה מאוד, אם לא בלתי אפשרי, ליצור תנאים, של מה שנקרא עימות מבוקר. במה הדברים אמורים, בואו נזכור עימות אחר מתמשך, שזו הייתה המלחמה הקרה בין שתי מעצמות. וכן, את המלחמה הזאת ניהלו בתנאים מבוקרים, היו הסכמי נשק, הייתה הידברות, הייתה יכולת לצמצם את ממדי העימות. אי אפשר לעשות את זה כנגד כוחות הטרור שאנחנו עומדים מולם. אלה תנאים מאוד מיוחדים, עושים את המאבק הזה או את המערכה הזאת לקשה במיוחד.

הנקודה השלישית, היא התפקיד המרכזי של אי וודאות, ואני רוצה פה לציין היבט אחר של אי וודאות, מעבר למה שדני כבר ציין. הנקודה המכרעת לגבי איום הטרור היא, שאנחנו לא יודעים מתי והיכן ואיך יתרחש הפיגוע הבא. זה מהותו של איום הטרור. למה? הרי זה מובן מאליו, אבל צריך להגיד את זה, אם היינו יודעים, אז למנוע את זה, לסכל, זה דבר טריוויאלי. אם לפני 11.9 היה ידוע ל-F.B.I איפה, בשדה תעופה לוגן תהיה קבוצה של טרוריסטים שתעלה על מטוס, היא הייתה עוצרת אותם בצורה הכי פשוטה. אבל כל העוצמה נמצא בכך שאנחנו לא יודעים איפה, מתי, איך יתרחש הפיגוע הבא. עכשיו, מזה נגזר הרבה מאוד, דני הזכיר תא הדברים, אני רק אחזור על זה בקצרה. האי וודאות הזאת גובה מחיר מאוד כבד, אנחנו צריכים לדאוג להגנה, לאבטחה, למספר מאוד גדול של מטרות פוטנציאליות, יש ירידה בהשקעות,

תמלול בע"מ

אוניברסיטת תל אביב - האגף לקשרי חוץ

עבר לזכרו של אמנון בן-נתן 8.1.2004

בתיירות, הדברים נאמרו, יש מחיר פסיכולוגי, יש שינוי באורח החיים וכך הלאה. כל זה כפועל יוצא של אותה אי וודאות. הנקודה הרביעית היא הרתעה מאוד מוגבלת. מתוך הגדרה, אי אפשר להרתיע בנאדם שמוכן להקריב את עצמו. הרי מה אתה יכול לעשות לו, מלבד לקחת את החיים, הרי זה הדבר האולטימטיבי. אין הרתעה אפשרית, ניסינו הרתעות אחרות, נגד המשפחות וכולי, לא עובד. צריך להכיר בעובדה, אין הרתעה אפשרית מול איום הטרור. אני לא אכנס לעניין של הרתעה של מדינות מארחות, זה פחות רלוונטי לנו. אחת המסקנות שנובעות מזה, זה שמערכות נשק גדולות מאבדות מחשיבותן, הרי החשיבות, ודני גם הזכיר את זה, זה אם אתה מציב איום למכת נגד – אם אתה תתקוף אותי אזי אוי ואבוי לך, כן, זה הרי כוח ההרתעה, על זה ביססנו את כוח ההרתעה הקונבנציונלי מול ארצות ערב, וזה עבד לרוב. מול הטרור הדבר הזה לא עובד, ועל כן, איום הטרור הנוכחי מנטרל במידה רבה את יתרון העוצמה הקונבנציונלית שיש לנו, לארצות הברית, לארצות המערב, מול הטרור. הדבר החמישי הוא, זו נקודה שהיא חשובה לכלכלנים, ואני מקווה גם לשכנע שזה חשוב בהבנת הנושא, זה שמתן ביטחון לכלל הציבור, נחשב בתורת הכלכלה, לדוגמא הקלאסית, האופיינית, למוצר ציבורי. כן, שכולנו נהנים ממנו, ועל כן מחובתה של הממשלה לספק אותו וכך הלאה. אך באיום הטרור, מתן ביטחון הופך למה שנקרא מוצר מעורב, בחלק פרטי, בחלק ציבורי. הרי חלק מהביטחון שמוכרחים לספק, זה בהתכוננות הנקודתית, כל

תמלול בע"מ

אוניברסיטת תל אביב - האגף לקשרי חוץ

עבר לזכרו של אמנון בן-נתן 8.1.2004

בית קפה, כל מסעדה, כל בית קולנוע וכולי, זה מעין הפרטת הביטחון, בחלקו כמובן. אנחנו נפתח את הנושא הזה. אלה מאפיינים, והמאפיינים האלה מכתיבים את הניתוח שאני ארצה לנתח כעת.

אם כן, כעיקרון ישנן שתי אסטרטגיות אלטרנטיביות להתמודדות והמאבק בטרור. האחת היא, המאבק נגד הטרור, מה שנקרא במקור, the source, האות s מציינת source. כלומר על מה מדובר: ראשית כל מודיעין, מודיעין אפקטיבי, שנדע, שננסה להפחית מאותה אי וודאות ולדעת כמה שניתן על צורת הפעולה של תאי הטרור וכמובן האם הם מתכוונים לפגוע והיכן וכולי. סיכול, תקיפת בסיסים, פגיעה בתשתית המימונית והקמת גדר. אלה הם דוגמאות קלאסיות לצורות מאבק בטרור, במקור, לעצור אותו שם, לא אצלנו.

בצורה השניה, זו הגנה נקודתית על כל מטרה, על הקורבנות הפוטנציאליים, שוב פעם, השומרים שאנחנו רואים בכל מקום, מכונות השיקוף, אזעקה וכך הלאה, שהן נקודתיות. אנחנו רואים בארץ אולי את הפריסה הכי רחבה שיש של הדבר הזה, של ההגנה הנקודתית.

אסטרטגיית s, מה שנקרא, המלחמה בטרור במקור, זה מוצר ציבורי גרידא. הרי אם אנחנו מסכלים פעולת טרור באיבה, אנחנו עוצרים אותה שם, הרי זה עובד לטובת כל החברה בישראל, כל המשק, כל המדינה, ללא אבחנה בין מקום או זמן. אסטרטגיה שניה, השומר בפתח, זה מוצר פרטי, או פרטי – ציבורי אם תרצו, ולא רק זה, אלא שלמוצר הפרטי הזה יש גם השפעות חיצוניות שליליות, אני מייד ארחיב את הדיבור על זה, כי זה קריטי לעניין.

תמלול בע"מ

אוניברסיטת תל אביב - האגף לקשרי חוץ

עבר לזכרו של אמנון בן-נתן 8.1.2004

אם כן, אלו שתי האסטרטגיות, ויש להם השלכות מאוד שונות. אני רוצה לשרטט ברשותכם מודל, ולא מודל מתמטי, אלא לצורך העניין, מילולי, של טרור, שיעזור לנו לחשוב על שתי האסטרטגיות האלו, ואולי להגיד משהו יותר מוצק, באשר לכמה צריך להשקיע בכל אחד מהאסטרטגיות האלה.

אם כן, בואו נחשוב בצורה מסודרת, אז אני מזמין אתכם להצטרף אלי לחשיבה שיטתית מסודרת על העניין הזה. אם כן, תחשבו, מדובר על, מה שכלכלנים קוראים, משחק בשלושה שלבים, במשחק הזה אחד זה הטרוריסטים, השני זה הקורבנות הפוטנציאליים, המטרות הפוטנציאליות של הטרוריסטים, השלישי זה הממשלה. לכל אחד כזה, ואנחנו מניחים כמו בכלכלה, שכל צד הוא רציונלי לחלוטין, במסגרת המטרות שלו. אם כן, מה התועלת של הטרוריסטים? התועלת הזאת עולה ככל שמסבים לנו יותר נזק. אוקי, התועלת שלהם, היא פונקציה של הנזק שלנו, המטרה שלהם זה לעשות לנו נזק. הקורבנות, או המטרות הפוטנציאליים, כל עסק, כל בית קפה, כל אולם קולנוע, כל קניון וכולי, אם כן בוא נחשוב עליהם לצורך העניין כעסקים רגילים, שכתוצאה מהאיום הזה מוכנים להשקיע בהגנה עצמית, ואם חס וחלילה נפגעים, אז יש איזשהו נזק בעתיד לפיגוע. ויש את הממשלה, שמטרתה לצורך העניין, למזער את תכולת הנזק מהטרור, זו המטרה.

אם כן, מה הם ההחלטות שכל צד צריך לקבל? הטרוריסטים מחליטים כל פעם האם לתקוף או לא, ואם כן, באיזה מטרה לפגוע, באיזה קורבן לבחור? אוקי, האם היום חס וחלילה יהיה פיגוע, ואם כן, איפה? בתל אביב, במקום אחר, במקום מסוים וכך הלאה. עכשיו, שימו לב, שבחשיבה הזאת, מערכת ההחלטות

תמלול בע"מ

אוניברסיטת תל אביב - האגף לקשרי חוץ

עבר לזכרו של אמנון בן-נתן 8.1.2004

האלו, יוצרת הסתברויות לכל אופציה ואופציה, אנחנו תכף נפתח את זה הלאה. מה ההחלטה של המטרות הפוטנציאליות? אנחנו צריכים להחליט כמה להשקיע בהגנה עצמית, כמה שומרים לשים, כמה מכונות שיקוף וכולי, זו החלטה. וכמובן שההחלטה הזאת תשפיע על ההסתברות שהפיגוע יהיה אצלנו חס וחלילה, או במקום אחר. וכמובן הממשלה צריכה להחליט כמה להשקיע באסטרטגיית S, במלחמה בטרור במקור, ועל ידי כך להשפיע על כל ההסתברויות גם יחד.

הציור הזה, אני חושב, ממחיש את הדבר, עוד פעם אני מזמין אתכם לחשוב על זה, אם כן, זה מנקודת הראות של הטרוריסטים, זה עץ החלטה, אז קודם כל יש את ההחלטה כן לפגוע או לא לפגוע, ויש הסתברות מסוימת, אם כן, 50%, 70%, ביום מסוים, בשבוע מסוים, האם לעשות את הפעולה הזאת או לא, ואם כן, באיזה קורבן ספציפי לבחור? אז יש נניח אלף, 10 אלף, מאה אלף קורבנות פוטנציאליים, תחשבו על מקומות, אני מצטער שאני מדבר בצורה כזאת, אבל צריך בצורה קרה לחשוב על הדברים האלה, ויש הסתברות לכל מטרה כזאת להיפגע. אוקי, אז זה המבנה מעץ החלטה של הטרוריסט.

כשאתה מנתח את העניין באמצעות הכלים האלה, באמצעות מודל, מודל מתמטי, וזה דבר גם מעניין, אז נגזרים מזה כמה וכמה דברים. אז קודם כל, ברור שתמריצי ההשקעה בהגנה עצמית, לכל מטרה פוטנציאלית, התמריץ עולה, ככל שגודל הנזקים הצפויים מפיגוע עולים. ככל שההסתברות שכל אחד רואה לפניו גדלה, אז אני אשקיע יותר. אם אני חושב שההסתברות שיפגעו בי היא גבוהה, אשקיע יותר בהגנה עצמית, וככל

תמלול בע"מ

אוניברסיטת תל אביב - האגף לקשרי חוץ

עבר לזכרו של אמנון בן-נתן 8.1.2004

שהיעילות של אמצעי הגנה עצמית יותר גדולה, גם אז אני אבחר להשקיע יותר. אם כן, ההשקעה האופטימלית של כל מסעדה וכל בית קולנוע וכולי וכולי, כמה ישקיעו בהגנה עצמית תלויה בדברים האלה, ובפרט, שימו לב שההשקעה הזאת יכולה להיות גם אפס, והנקודה הזאת מיד אני אחזור אליה, כי היא נקודה חשובה.

עכשיו, הנקודה המעניינת היא, שיש כאמור השפעות חיצוניות להתגוננות העצמית. בואו נחשוב על ההיגיון הצרוף הפשוט של זה. אם אני מציב עוד שומרים באולם הזה, אז יפה מאוד, אני מקטין את ההסתברות שחס וחלילה יהיה פיגוע כאן, אבל בו זמנית אני מגדיל את ההסתברות שיהיה פיגוע במקום אחר. לא התכוונתי לזה, אבל אם חס וחלילה הייתה החלטה אצל התאים הטרוריסטים לצאת לפעולה, אז הם יבחרו במקום שהסיכוי שלהם להצליח הוא יותר גדול. מה לעשות, זה משחק סכום אפס באותו רגע, אוקי. אז צריך להתמודד עם המחשבה הזאת, כי זו מחשבה לא פשוטה, והרבה מהניתוח נובע מזה, יותר ביטחון לי, זה פחות ביטחון למישהו אחר, בהקשר המקומי הלוקלי.

עכשיו, יש גם השפעה חיובית, כלומר אם אני מגדיל את מספר השומרים אצלי, זה מגדיל את ההתרעה הכללית, זה מקטין את האטרקטיביות של פיגוע באופן כללי. אבל הניתוח מראה בצורה מאוד חדה, שסך הכל השפעה היא שלילית, גם כשאני לוקח בחשבון את הדבר השני שאמרתי, לאמור, הגברת הביטחון המקומי בנקודה מסוימת, אצל מטרה מסוימת, גורמת להגדלת ההסתברות שיהיה פיגוע במקום אחר. לזה אנחנו קוראים השפעה חיצונית שלילית.

תמלול בע"מ

אוניברסיטת תל אביב - האגף לקשרי חוץ

עבר לזכרו של אמנון בן-נתן 8.1.2004

אם כן, בואו נבחן לרגע מהו קריטריון ליעילות בהשקעה. אם כן, אנחנו יכולים לשאול את השאלה בכמה, אם אני משקיע שקל במלחמה בטרור במקור, לעומת שקל בעוד שומר, איפה הדבר הזה יותר יעיל כלל חברתית. דרך אחת לבחון את זה, זה לשאול את השאלה, בכמה אני מקטין את ההסתברות שיהיה פיגוע, באמצעי הזה או באמצעי הזה? אם כן, לפי הקריטריון הזה, וזה די ברור ממה שאמרתי קודם, ההשקעה באסטרטגיית S, מלחמה בטרור במקור, היא יעילה בערך פי ח, אני אגיד מיד מה זה ח, מאשר שקל של השקעה באסטרטגיה של התגוננות מקומית. מה זה ח? מספר הקורבנות או המטרות הפוטנציאליות. עכשיו, זה מספר גדול מאוד, אני לא ספרתי, לא יודע להגיד, אבל זה באלפים. כלומר, עוד פעם, שקל שאני משקיע במודיעין, שקל שאני משקיע בגדר, שקל שאני משקיע בסיכול שם, יעילותו פי ח יותר גדולה, מאשר עוד שומר, עוד מכונת שיקוף במקום מסוים. ואז נשאלת השאלה, כמה על הממשלה להשקיע באסטרטגיית S, במלחמה בטרור במקור? תוצאת הניתוח היא מאוד חדה, בהתחלה היא אולי מפתיעה, ואני חשבתי תקופה מסוימת שיש טעות בניתוח, ואין טעות בניתוח, זו המסקנה. אם כן, הממשלה צריכה להוציא על מלחמה בטרור במקור סכום מספיק גבוה, כך שאנחנו, המטרות הפוטנציאליות, לא נרצה להוציא כלל על שומרים בשער. כלומר הממשלה צריכה להשקיע מספיק במלחמה בטרור במקור, כאשר ההסתברות שיהיה פיגוע תרד עד כדי כך, שאנחנו לא נרצה לשים כאמור שומרים בשער. אם כן, מה מניע את התוצאה הזאת? מה שמניע את התוצאה הזאת זה ההשפעה החיצונית השלילית, מה שאמרתי, העובדה שככל שאתה משקיע

תמלול בע"מ

אוניברסיטת תל אביב - האגף לקשרי חוץ

עבר לזכרו של אמנון בן-נתן 8.1.2004

יותר בהגנה נקודתית, אתה בעצם פוגע באחרים בלא שהתכוונת לכך.

אם כן, בפועל כמובן ישנן השקעות גדולות בהתגוננות המקומית, והשאלה היא למה. אז סיבה אחת היא, שהיא בהחלט סבירה, זה שהממשלה אכן לא מוציאה מספיק במלחמה בטרור במקור, זה יכול להיות. האופציה השניה היא, שאנחנו רואים בפנינו הסתברות לפגיעה עצמית סובייקטיבית, שהיא יותר גבוהה מההסתברות הנכונה. סיבה שלישית יכולה להיות, שמבחינה אופרטיבית קשה, בטווח הקצר, להגדיל את המלחמה במקור בצורה אפקטיבית, ועל זה כתבתי במקום אחר, אבל זה לא המקום להרחיב על כך.

אם כן, מה הם המרכיבים העיקריים של אסטרטגיית s, כאמור זה מודיעין ועוד מודיעין ועוד מודיעין, ללא ספק זה הדבר המרכזי. בעבודה שכתבתי הרחבתי את הדיבור על החשיבות של פיתוח, של מחקר ופיתוח לצורכי מודיעין, כי ללא ספק זה המפתח לעניין. סיכול, גדר הפרדה, אני לא אחזור על זה. אבל רק מילה אחת לגבי גדר הפרדה, איך צריך לחשוב על זה? תחשבו על שתי אלטרנטיבות: אלטרנטיבה אחת, זה גדר מסביב לכל בית, לכל עיר, לכל ריכוז אוכלוסייה וכולי. וכאלטרנטיבה, גדר אחת שחוצצת בינינו לבין האוכלוסייה שממנה יוצאים המפגעים. אם כן, ככה צריך לחשוב, ואז מבינים למה כל כך חשוב לשים את המכשול הזה, שיהיה מכשול אחד, אחיד, שכל המדינה מציבה מול האויב, ולא מכשולים נקודתיים.

התגובות האופייניות לאחר פיגועים, ואנחנו שומעים אותם השכם וערב, התרגלנו לדבר הזה לצערנו, זה אם יש פיגוע באוטובוס, אז

תמלול בע"מ

אוניברסיטת תל אביב - האגף לקשרי חוץ

עבר לזכרו של אמנון בן-נתן 8.1.2004

מיד קמה צעקה ציבורית, למה אין שומרים בכל אוטובוס, אין אבטחה בכל אוטובוס, ואם זה בבית קפה, למה איכות השומרים היא כזאת או אחרת בנקודות השונות. זו לא התגובה הנכונה, אני מבין את זה פסיכולוגית, אבל זו לא התגובה הנכונה. התגובה הנכונה היא, למה הממשלה לא משקיעה יותר במלחמה במקור, כך שנוכל להציב פחות שומרים ולקבל רמת ביטחון יותר גבוהה. אם כן, אני אעצור כאן מקוצר הזמן, אני רק אסכם. יש מקום, גם בנושאים שקשים לנו פסיכולוגית ונפשית, יש מקום לנתח, לחשוב על זה בצורה קרירה, באמצעות כלים, כלי ניתוח כלכליים למשל, ולחשוב על האלטרנטיבות האמיתיות שעומדות לפנינו, גם אם האלטרנטיבות האלו, בכללותן הן לא סימפטיות, אבל צריך להחליט החלטות. מה עושים, איפה מציבים את כוחותינו, יש לנו מקורות מוגבלים, זה נורא חשוב, מכיוון שזה עימות ממושך, open ended כמו שאמרתי, נורא חשוב שנוכל להתמודד בצורה הכי יעילה שאנחנו יכולים. תודה רבה.

פרופ' צוקרמן: תודה למנואל. אנחנו ניקח 2-3 דקות לשאלות. הייתה פה שאלה לפני זה, בבקשה.

שאלות מהקהל

דובר: באיזו מידה, אם בכלל, משפיע טרור על השקעות מבחוץ, על השקעות זרות בהיי-טק?

פרופ' צידון: אלף, אני לא בדקתי את זה אמפירית. התשובה הראשונה והפשוטה היא, שאני לא בדקתי את הנתונים האלה, ולא ברור לי באיזה אופן אפשר לבדוק אותם. מעבר לזה, העדויות הספורדיות שאני שומע עליהם מאנשים שיותר מקורבים לתחום, היא שהייתה לזה השפעה לפחות בשלב הראשון, הייתי אומר עד הכמה

תמלול בע"מ

אוניברסיטת תל אביב - האגף לקשרי חוץ

עבר לזכרו של אמנון בן-נתן 8.1.2004

חודשים האחרונים, הייתה לזה השפעה די דרמטית. הנקודה הזאת, מי שמכיר, מי שהיה בקפריסין בשנתיים האחרונות, יודע שהמלונות בקפריסין, או חדרי הישיבות במלונות בקפריסין מעולם לא ראו שנים טובות יותר, כי יש קבוצה גדולה של חברות, שפשוט ישיבות הדירקטוריון שלהם עברו להיות בקפריסין, זה היה נוח לשני הצדדים, וזה דבר שפשוט רואים אותו בעין, למי שמסתובב באי הזה או למי שנתקע שם ללילה, כמוני, אחרי שהוא נוסע להרצות בבוקר והוא מקווה לחזור בערב מההרצאה.

מעבר לזה אני לא יודע, אני יודע שבנק ישראל ניסו לעשות אומדן כזה, היו להם תוצאות שיש לזה השפעה, אבל אח"כ הם, ברמת הנתונים היה להם מאוד קשה, כי חלק גדול מההשקעות בהיי-טק הן השקעות פרטיות, ואנחנו רואים אותם רק כשיש תנועות הון בפועל, וחלק גדול מההשקעה נעשה ללא תנועת הון פנימה בפועל. זאת אומרת אם מישהו משקיע בחברה ישראלית, והחברה הזאת עובדת באופן פעיל בארצות הברית וההשקעה היא השקעה פרטית, אין לך שום דרך לדעת את הנתונים בפועל. אני חוזר ואומר, אנחנו יכולים ללמוד על זה אולי מנתון אחר, מהנתון הכללי של התיירות. אנחנו יודעים שהתיירות הישראלית ירדה ב-70%, זה המספר, זאת אומרת היא ירדה והתייצבה, היא ירדה בשני גלים, פעם בחצי ועוד פעם בחצי, היא ירדה בשבעים אחוז, אין ספק שגם התיירות העסקית, בתוך הדברים האלה, ירדה באופן מהותי ביותר. כמה הדברים האלה קשורים בהשקעות בהיי-טק דווקא או להשקעות בכלל במשק הישראלי, קשה לדעת. המכה שההשקעה במשק הישראלי קיבלה היא קטסטרופלית. זאת אומרת ההשקעה במשק הישראלי, במספרים סבירים, היא פשוט

תמלול בע"מ

אוניברסיטת תל אביב - האגף לקשרי חוץ

עבר לזכרו של אמנון בן-נתן 8.1.2004

אפס בשנים האחרונות, וזה כולל את ההשקעה בהיי-טק. עכשיו, כמה מתוך זה מחו"ל, אני לא הייתי שם יד על שום מספר שאני מקבל, גם הניסיונות לשים מספר, למיטב ידיעתי לא עלו יפה.

פרופ' צוקרמן: תודה רבה. אנחנו נעבור עכשיו לשלב האחרון של הערב, לחלוקת המלגות. אני רוצה להזמין את מר בן נתן לחלק את המלגות. מר אשר בן נתן יקריא את השמות.

מר בן נתן: דרור אמנה, שירי בן יעקב, שני גרינברג, נטליה קונובלוב, מסיה שעה, טטיאנה דסקובסקי, רפאל דייאן, אורן זכריה, ולדימיר קופרשמיד, אמיר כץ, ויצמן יניב, אפרת רויזמן, מחלוף אופיר, פלקוף תמיר.

פרופ' צוקרמן: אני רוצה להזמין את הסטודנט זכריה אורן לשאת דברים בשם המלגאים.

זכריה אורן: זה יהיה מאוד קצר, אני רק רציתי להודות בשם כולנו, לכם, למשפחת בן נתן, על התמיכה שהענקתם לנו בשנה הזו. זה מאפשר לנו להשקיע את עיקר מרצנו וזמננו ללימודים, והלוואי ועוד רבים וטובים ילכו בדרך הזאת, אז תודה רבה לכם.

פרופ' צוקרמן: תודה. תודה רבה לכם, ואני סוגר בזאת את הערב.

- סוף -